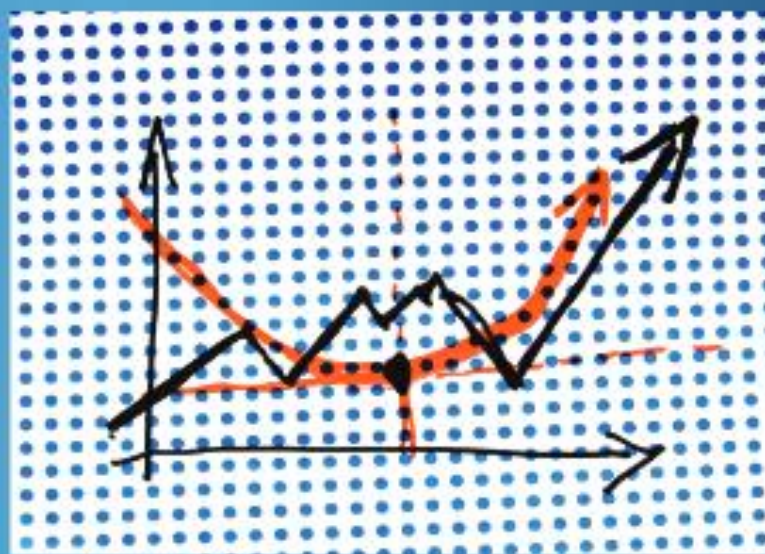

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857- 7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2017 YEARBOOK

ГОДИНА 9

VOLUME XIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2017**

YEARBOOK

ГОДИНА 9

VOLUME XIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Трајко Мицески

Издавачки совет	Editorial board
Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Елена Софијанова	Prof. Elenica Sofijanova, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Благница Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц. д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор	Editorial staff
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник	Managing & Editor in chief
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување	Language editor
Даница Гаврилоска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)

Техничко уредување	Technical editor
Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација	Address of editorial office
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ 66	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фак 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R. of Macedonia

**СОДРЖИНА
CONTENT**

Никола Мицевски, Проф. д-р Трајко Мицевски УНАПРЕДУВАЊЕ НА УПРАВУВАЊЕТО СО ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ВО ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА	7
Стефан Стаменков, Проф. д-р Трајко Мицевски ПРИМЕНА НА ЕМОЦИОНАЛНОТО ЛИДЕРСТВО ВО РАКОВОДЕЊЕТО СО ФОКУС НА СИТУАЦИИ НА ПРОМЕНИ И КРИЗИ	33
Ивана Лежкова, Проф. д-р Трајко Мицевски МОТИВИРАЊЕ НА ВРАБОТЕНИТЕ И НИВНО ЗАДРЖУВАЊЕ НА РАБОТНИТЕ МЕСТА	59
Даниела Гунчева, Проф. д-р Ристо Фотев МЕРКИ ЗА ПОДРШКА НА МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	89
Проф. д-р Елена Софијанова, проф. д-р Ристе Темјановски, Дарко Андроников, Зоран Коштанов МЕНАџЕРСКИОТ ИНФОРМАТИВЕН СИСТЕМ ВО КОРЕЛАЦИЈА СО ЕЛЕКТРОНСКИОТ ИНФОРМАТИВЕН СИСТЕМ	99
Златка Ефремова, проф. д-р Јанка Димитрова ИНИЦИЈАЛНА ЈАВНА ПОНУДА НА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ (ИЈП)	109
Доц. д-р Благоја Колева, доц. д-р Емилија Митева Кацарски, Верица Маркова АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЕФИКАСНОСТА НА РАБОТЕЊЕТО НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА	131
Доц. д-р Тамара Јованов МАРКЕТИНГОТ И ВРСКАТА СО ПОТРОШУВАЧИТЕ	141

Проф д-р Стефан Габер, Ивана Димовска УПРАВУВАЊЕ СО КРЕДИТЕН РИЗИК -СУШТИНА, ПОТРЕБА, ЗНАЧЕЊЕ И ПОЛИТИКА НА УПРАВУВАЊЕ СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК	163
Проф д-р Стефан Габер , Ивана Димовска БАЗЕЛСКИ СПОГОДБИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ УПРАВУВАЊЕТО СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК	171
Љупка Ташевска, проф д-р Илија Груевски ПРИМЕНА НА ОДРЕДЕНИ ТЕХНИКИ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЗАЛИХИ НА ХИПОТЕТИЧЕН ПРИМЕР.....	181

УДК: 006.83:336.71.078.3(497.7)
336.774.3:[005.52:005.334(497.7)]

Стручен труд

БАЗЕЛСКИ СПОГОДБИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ УПРАВУВАЊЕТО СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК

Стеван Габер¹, Ивана Димовска²
Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Краток извадок

При проценка на сигурноста во работењето на банките клучен показател кој се зема предвид е капиталот со кој банката се заштитува од евентуални можни загуби и истиот треба да е доволно голем за да се амортизираат загубите настанати од влијанието на одредни ризици и воедно адекватноста на капиталот треба да биде во соогласност со меѓународните стандарди и Базелски спогодби.

Намерата на Базелскиот комитет е воспоставување единствен стандард за утврдување на адекватноста на капиталот на меѓународните банки од земјите членки со што истовремено ќе бидат отстранети факторите кои се причина за нелојална конкуренција и истовремено банките ќе ја зајакнат својата капитална основа. Во 1988 година овој комитет утврдил пакет од стандарди за минимално ниво на капитал потребно за работа на меѓународните банки познат како Базел 1. Оваа спогодба се одликувала со низа недостатоци кои биле причина за нејзино изменување, надополнување и создавање на втората Базелска спогодба, позната како Базел 2 чијанамера била при мерењето на оперативниот и кредитниот ризик да се применува флексибилен и пософистициран пристап, кој воедно претставува и нов метод и начин на спроведување на супервизијата.

По извесен период Базелскиот комитет спроведе реформи и промени во структурата на втората Базелска спогодба и воведо построги регулаторни барања содржани со новата капитална рамка позната како Базел 3.

1) Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Економски факултет, ул. „Крсте Мисирков“ 69.10-A, Штип, Р.Македонија Stevan.gaber@ugd.edu.mk

2) Студент на постдипломски студии, насока Финансии и банкарство, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Ivana.208567@student.ugd.edu.mk

Клучни зборови: *пазарен ризик, препораки, адекватност на капиталот, кредитна способност, меѓународен стандард, супервизија.*

BASELIKE AGREEMENTS AND THEIR IMPACT ON CREDIT RISIK MANAGEMENT

**Ass. Prof. Stevan Gaber, Master student Ivana Dimovska
Faculty of Economics, “University Goce Delcev”, Shtip**

Abstract

When assessing the reliability of banks' operations, a key indicator that is taken into account is the capital that the bank is protecting against possible losses it should be large enough to amortize losses incurred to the impact of certain risks and at the same time capital adequacy should be in accordance with international standards and Basel Accords.

The Basel Committee's intention is to establish a single standard for determining the capital adequacy of the international banks of the member states, thereby eliminating the factors that are the reason for unfair competition, and at the same time, the banks will strengthen their capital base. In 1988, this committee established a set of standards for the minimum level of capital required for the operation of international banks known as Basel 1. This arrangement was characterized by a number of shortcomings that were the reason for its naming, replenishment and creation of the Second Basel Accord, known as Basel 2 whose intention was to apply a flexible and more sophisticated approach in measuring the operational and credit risk, which is also a new method and manner of conducting the supervision.

After some time, the Basel Committee carried out reforms and changes in the structure of the second Basel Accord and introduced stricter regulatory requirements contained in the new capital framework known as Basel 3.

Key words: *market risk, recommendations, capital adequacy, credit worthiness, international standard, supervision.*

Вовед

На меѓународно ниво, паралелно со интернационализацијата на банкарското работење потребна е беспрекорна усогласеност на банкарските правила. Донесените правила од страна на Базелскиот комитет не се задолжителни за банкарските институции сè додека не се

усвојат со закон во конкретната земја и тогаш нивната имплементација е задолжителна со закон. Базелскиот комитет посебен акцент става на ризиците (кредитен ризик, каматен ризик, репутациски ризик, оперативен ризик и сл.) со кои банките се соочуваат во текот на своето работење и на нивното управување со спроведување на ефикасна банкарска супервизија.

Во 1988 година овој комитет утврдил пакет од стандарди за минимално ниво на капитал потребно за работа на меѓународните банки познати како Базел 1 или *1988 Basle Accord* кои се карактеризираат со предности и низа недостатоци. Како предност се истакнува неговата едноставна структура која релативно многу лесно би можела да се имплементира за зголемување на стапката на адекватност на капиталот. Но неговите недостатоци ја засениле оваа позитивна страна бидејќи тие биле во поголем број. Поради тоа се јавила потребата од реформа и истата подлежела на промени направени од страна на Базелскиот комитет во 1996 година и тогаш во овој сет од одредби биле вклучени и стандардите за минимален потребен капитал за пазарните ризици. Појавата на посложени и пософистицирани финансиски алатки, кредитни деривати, секјуритизација, глобална конкуренција и неможноста за ги задоволи софистицираните потреби на развиените банкарски институции биле дел од причините за спроведување реформа на првата Капитална спогодба – Базел 1.

Базел 2 како втора меѓународна капитална рамка утврдена и донесена од страна на Базелскиот комитет за банкарска супервизија има задача да го регулира и стабилизира целиот банкарски систем а особено внимание посветува на ликвидноста, контролата на пазарниот и оперативниот ризик и усовршување на сметководствените стандарди во делот на банкарството. Покрај позитивните ефекти што ги продуцираа оваа капитална рамка за време на големата светска финасиса криза биле забележани низа недостатоци на оваа капитална рамка и тоа било доволна причина да Базелскиот комитет за банкарска супервизија спроведе реформи и промени и воведување построги регулаторни барања содржани со новата капитална рамка позната како Базел 3.

Преку овој реформски пакет се очекува остварување на основната цел, а тоа е обезбедување здрав и стабилен банкарски сектор преку зацврстување на правилата за ликвидност, управување со капиталот, како и апсорбирање на економските кризи и шокови на најдобар можен начин со истовремено спречување истите да се прошират и на останатите сегменти од стопанството. Како примарна цел е и изнаоѓање и формирање на совршен систем за управување со многуте ризици со кои се соочуваат банките во текот на своето работење, како и подобрување на транспарентноста на работењето на банките.

1. Суштина на првата меѓународна Базелска спогодба и потенцирање на недостатоците кај истата како причина за нејзино усовршување и раѓање на новите капитални спогодби

Како последица на глобализацијата, дерегулацијата, развојот и имплементацијата на финансиските иновации и технологии својствени за 70-тите и 80-тите години од минатиот век деловните банки сè повеќе станувале чувствителни и изложени на голем број ризици. Овој период бил суров и бил една од причините за пропаст на германската банка Bankhaus Herstatt. Засегнати од ваквата ситуација во 1974 година гувернерите на централните банки од 12 индустриски познати како G10 (Германија, Италија, Јапонија, Шведска, Холандија, САД, Белика Британија, Белгија, Франција, Канада, Луксембург и Швајцарија) во швајцарскиот град Базел бил одржан состанок во Банката за меѓународни порамнувања (Bank of International Settlements) на кој бил формиран Базелски комитет за банкарска супервизија (Basle Committee of Banking Supervision).

Намерата на Базелскиот комитет е воспоставување единствен стандард за утврдување на адекватноста на капиталот на меѓународните банки од земјите членки со што истовремено ќе бидат отстранети факторите кои се причина за нелојална конкуренција, а банките ќе ја зајакнат својата капитална основа. Во 1988 година овој комитет утврдил пакет од стандарди за минимално ниво на капитал потребно за работа на меѓународните банки. Овој пакет од стандарди се познати како Базел 1 или 1988 Basle Accord.

Донесените стандарди од 1988 година или Базел 1 не ги исполнувале очекувањата на меѓународните банкарски институции на земјите членки на Базелскиот комитет и тие навеле цела низа слабости на тој пакет стандарди:

- Слабата сеопфатност на изложеноста на ризиците и слабата поврзаност на капиталните барања со степенот на ризик;
- Недостаток од сензитивноста на ризик;
- Значењето на пазарниот ризик не бил земен предвид;
- Слаба флексибилност при идентификувањето на техниките за вистинско управување со банкарските ризици;
- Лошата ефективност при спроведувањето на супервизијата се должело на недостигот од чувствителност за ризик;
- Зголемено користење на секјуритизација;
- Базел 1 не ја препознавал рочната структура на ризикот поврзан со кредитните барања.

2. Суштина, цели и клучни елементи со структурата на Базел 2

Базел 2 е далеку покомплексен за разлика од претходниот и тој се залага кон остварување на намерата да се зголеми чувствителноста на ризик кај банките и истиот овозможува користење на разновидни суфистицирани методи и техники за мерење на различните видови на ризик и можност на поинаков начин банките да го одредуваат именителот при пресметување на адекватноста на капиталот. Намерата на Базел 2 е при мерењето на оперативниот и кредитниот ризик да се применува флексибилен и пософистициран пристап, кој воедно претставува и нов метод и начин на спроведување на супервизијата.

Целите на новата Капитална спогодба се насочени кон изнаоѓање на подобри и пософистицирани техники и начини за ефикасно управување со ризиците, особено со кредитниот ризик. Целта е банките да се заштитат од многуте видови ризици со кои се среќаваат во текот на своето работење преку создавање на еден стандард прифатен на меѓународно ниво, според кој ќе се утврдува висината на капиталот што банките треба да го поседуваат и истиот би се вклучил при дефинирање на правилата од страна на банкарските регулаторни тела.

Главна одлика на новата Капитална спогодба – Базел 2 е тоа што неговата структура е содржана од три основни столба, прикажани во слика бр.1:

1. Прв столб - минимални капитални барања (*Minimum Capital Requirements*);
2. Втор столб-супервизиски надзор над адекватноста на капиталот (*Supervisory Review Process*);
3. Трет столб - пазарна дисциплина на банката (*Enhanced Disclosure-Discipline of Market*).³

3) Basel Committee of Banking Supervision "New Basel Capital Accord " June (2004), p.18;

Слика 1.

1. Прв столб - минимални капитални барања (*Minimum Capital Requirements*);
2. Втор столб - супервизиски надзор над адекватноста на капиталот (*Supervisory Review Process*);
3. Трет столб - пазарна дисциплина на банката (*Enhanced Disclosure-Discipline of Market*)⁴

Целта на столб 1 е да се направат темелни измени на суштината во третманот на кредитниот ризик и вклучување на оперативниот ризик во пондерираната актива утврден со помош на претходно имплементираните експлицитни правила за мерење на оперативниот ризик. Наместо сите банки да користат еден пристап што е непожелно, при мерењето на ризиците тие имаат можност да го применат тој пристап за кој сметаат дека најмногу соодветствува со фазата на развој на банкарските операции што ги извршуваат и со состојбата на финансиските пазари. Основни пристапи за пресметка на кредитен ризик според Базел 2 се ⁵ прикажани во слика бр.2:

Слика 2. Стандардизиран пристап (*Standardise Approach*), Основен интерен пристап (*Foundation IRB Approach*), Напреден интерен пристап (*Advanced IRB Approach*)

⁴) Basel Committee of Banking Supervision "New Basel Capital Accord" June (2004), p.18;

⁵) Basel Committee of Banking Supervision "Overview of the New Basel Capital Accord" April (2003), p.2-18;

3. Суштина на структурата на Базел 3

Во 2008 година светската финансиска криза заземала широк замав во своето проширување со истовремено иницирање на економска и должничка криза предизвикувајќи катастрофални последици на глобално ниво. Ваквата ситуација практично била пример со кој се докажува дека Базел 2 има низа недостатоци и дека таа капитална рамка не обезбедува максимална стабилност и сигурност на банкарскиот сектор кога глобалната економија е погодена од системски кризи.

Како причини за реформа и промена на Базел 2 можат да се наведат:

Квантитетот на минималната стапка на адекватност на основниот капитал на ниво од 4% или 8% заедно со дополнително издвоениот капитал во однос на ризично пондерираната актива не бил доволен за целосно покривање и сервисирање на загубата настаната под дејство на негативниот ефект што го продуцирала големата светска финансиска криза.

Утврдените капитални барања во меѓународната капитална рамка Базел 2 се со процикличен карактер што создава негативен ефект кога економијата се наоѓа во фаза на рецесија и кредитниот ризик е висок, па така во услови на паѓање на економскиот циклус банките наместо да делуваат како двигатели за излез од кризата истите ја редуцираат кредитната активност или воведуваат построги услови за кредитирање кои се не прифатливи за кредитобарателите, а сетоа тоа води кон пад на економијата.

Товарот за проценка на ризикот од другата страна кој има огромно влијание врз оценка на степенот на ризикот на капиталот се пренесува на рејтинг на агенциите кои не се покажале во најдобро светло во случај на конфликт на интереси.

Одредбите содржани во Базел 2 ги охрабрувале банките да ја зголемат вонбилансната актива преку зголемена секјуритизација на кредитното портфолио со што тие ќе ја намалат ризично пондерираната актива која е главен показател врз чија основа се пресметува потребниот минимален капитал за заштита од ризици.

Преку овој реформски пакет (Базел 3) се очекува остварување на основната цел, а тоа е обезбедување здрав и стабилен банкарски сектор преку зацврстување на правилата за ликвидност, управување со капиталот, како и апсорбирање на економските кризи и шокови на најдобар можен начин со истовремено спречување истите да се прошират и на останатите сегменти од стопанството. Како примарна цел е и изнаоѓање и формирање на совршен систем за управување со многуте ризици со кои

се соочуваат банките во текот на своето работење, како и подобрување на транспарентноста на работењето на банките.

Како значајни промени што се предвидени со реформа на капиталната рамка-Базел 3 се издвојуваат:

- Реформи кои се однесуваат на структурата на капиталот;
- Реформи кои се однесуваат на системскиот ризик и меѓусебната корелација на банките;
- Реформи кои се однесуваат на ликвидноста.

4. Искуство од имплементацијата на базелските принципи во РМ како предуслов за успешно управување со кредитниот ризик

За успешната имплементација на принципите утврдени со првата и втората меѓународна капиталната рамка Базел 1 и Базел 2 потребно е банките и регулаторните тела да направат суштински промени и исполнување на низа барања што ги наложуваат тие капитални рамки. Во банките и Народната банка како национално супервизиско тело во Република Македонија се направени сите потребни подготовки како од содржински така и од организациски аспект за имплементација на базелските принципи. Овие принципи се залагаат за ефикасен банкарски систем и банкарска супервизија со воедно истакнување на потребата од имплементација на концизно дефинирани правила со кои ќе се регулира работењето на целиот банкарски систем и спроведувањето на банкарската супервизија.

Народната банка на Р.Македонија во 2006 година донесе Одлука за методологија за адекватноста на капиталот. Оваа одлука постојано се дополнувала и изменувала, но нејзината суштина останала иста. Според последната „одлука за изменување и дополнување на одлуката за методологијата за утврдување на адекватноста на капиталот“, објавена од страна на Народната банка во 2016 година секоја банка има обврска да поседува капитал за покривање и заштита од сите видови пазарни ризици со кои може да се соочи во текот на своето работење, а не само за покривање на кредитниот ризик како најдоминантен ризик. Ова практично значи целосна имплементација на принципите утврдени во втората Базелска капитална спогодба-Базел 2 чија суштина беше да банките при пресметувањето на адекватноста на капиталот да ги вклучат сите видови пазарни ризици.

Во 2010 година по објавувањето на новата капитална спогодба Базел 3, НБРМ изготви документ „Измени на Базелската капитална спогодба (воведување на Базел 3) и прелиминарни проценки за нивното влијание врз адекватноста на капиталот на банките во Република Македонија“. Во

овој документ е содржана анализата од страна на НБРМ за реформските промени што ги носи со себе новата капитална рамка, како и за тоа до кој степен истата е усогласена со регулативата во Р.Македонија. Според анализата на НБРМ во вториот квартал од 2010 година речиси сите банки во македонскиот банкарски систем се во можност да го исполнат барањето за високи стапки во однос на Тиеер 1 капитал.

Заклучок

При проценка на сигурноста во работењето на банките клучен показател кој се зема предвид е капиталот и со него банката се заштитува од евентуални можни загуби кои можат да настанат под влијание на ризиците кои би можеле да се јават во текот на нејзиното работење. Адекватноста на капиталот се мери преку односот помеѓу ризично пондерираната актива на банката и капиталот и тој износ ја утврдува кредитната способност на банката и истовремено претставува клучен темел за градење и одржување на доверба на кредиторите и депонентите на банката. Токму затоа и Базелскиот комитет за банкарска супервизија, покрај останатите регулаторни и супервизорски тела во повеќе земји на светот особено внимание посветува на компонентите, функцијата и утврдувањето на висината на капиталот потребен за покривање на евентуалните можни загуби причинети од ризикот што се јавува.

Во банките кои опстојуваат на македонскиот банкарски сектор и во Народна банка како национално супервизорско тело во Република Македонија се направени сите потребни подготовки, како од содржински така и од организациски аспект за имплементација на базелските принципи. Во Р.Македонија Базел 2 спогодбата е имплементирана во 2012 година, а пред тоа беа направени некои суштински измени со кои се преферира банките во процесот на управување со ризиците да применуваат интегриран пристап и нивото на капитал потребен за покривање на ризиците да биде утврдено врз база на ризичниот профил активностите што ги врши и банката. Народната банка наложува исполнување на одредени критериуми, односно во процесот на управување со ризикот да бидат вклучени сите високи органи на банката и истовремено пропишува две значајни одлуки со кои се прецизира начинот на пресметка на нивото на потребен регулаторен капитал и имплементацијата на процесот за пресметка на потребното ниво на интерен капитал. НБРМ донесува на сила две значајни одлуки: Одлука за методија за утврдување на адекватноста на капиталот и Одлука за управување со ризици.

Во Р.Македонија стапката на капитална адекватност треба да изнесува минимум 8%, но во одредени случаи и кај одредени банки може

да се забележат отстапки односно гувернерот на НБРМ да пропише повисок процент доколку согледа потреба за тоа. На крајот на 2016 година, според податоците доставени од страна на банките стапката на капитална адекватност е речиси двојно повисока од законски пропишаната и изнесува 15,2%.

Користена литература

- Basel Committee on Banking Supervision, (2015), Finalising post-crisis reforms: a report to G-20 leaders
- Basel Consultative Group, (2014), Impact and implementation challenges of the Basel framework for emerging market, developing and small economies, Basel Committee on Banking Supervision
- Basel Committee on Banking Supervision, (2010), Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems
- Basel Committee of Banking Supervision “New Basel Capital Accord ” June (2004)
- Basel Committee of Banking Supervision “Overview of the New Basel Capital Accord” April (2003)
- Basel Committee on Banking Supervision, (2001), The new Basel capital accord, Basel
- Basel Committee on Banking Supervision, (2000), Other Risks preliminary survey, Basel
- Basel Committee on Banking Supervision, (2000), Sound Practices for Managing Liquidity on Banking Organisations, Basel
- Basel Committee on Banking Supervision, (1999), A new capital adequacy framework: Consultative paper, Basel
- Basel Committee on Banking Supervision, (1995), An internal model based approach to market risk capital requirements, Basel: Consultative Proposal
- Basel Committee on Banking Supervision, (1988), International convergence of capital management and capital standards
- Измени на Базелската капитална спогодба (воведување на Базел 3) и прелиминарни проценки за нивното влијание врз адекватноста на капиталот на банките во Република Македонија, 2010
- Извештај за ризиците во банкарскиот сектор во Република Македонија, www.nbrm.com;
- Кузмановска, С., (2014) „Анализа, мерење и управување на банкарските ризици“, Универзитет „Св. Климент Охридски“, докторска дисертација
- Петревски Г. (2008), „Управување со банките“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Економски факултет - Скопје, книга